

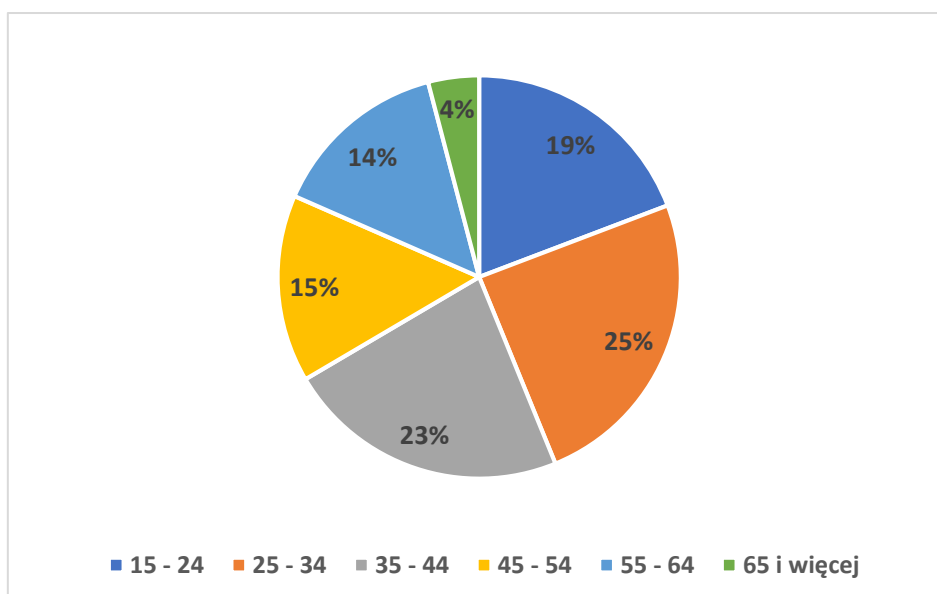
RAPORT Z POLSKIEGO BADANIA OPINII NA TEMAT ANTYSEMITYZMU W PRZESTRZENI ONLINE

Wstęp na temat danych ogólnych

W badaniu ankietowym, będącym pierwszą częścią etapu badawczego projektu Comance, wzięły udział 1004 osoby. Do wypełnienia kwestionariusza zaproszono Polaków, którzy pozostają aktywni w przestrzeni wirtualnej, w szczególności zaś na platformie społecznościowej Facebook. Ten czynnik doboru badanych pozostaje kluczowy, ponieważ zakładamy, że to właśnie media społecznościowe są głównym miejscem rozprzestrzeniania mowy nienawiści w stosunku do różnych ludzi oraz grup, a także udostępniają łatwe w obsłudze narzędzia do szerzenia i szybkiego powielania obraźliwych czy krzywdzących opinii.

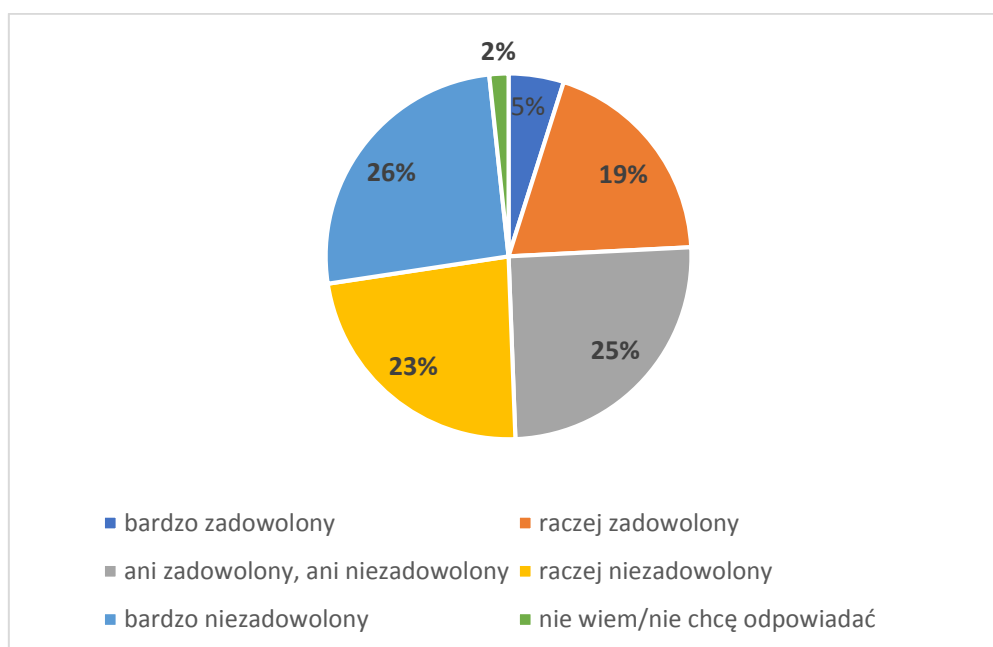
Większość respondentów stanowiły osoby w przedziale wiekowym 25-34 lata, najmniej z kolei było seniorów powyżej 65. roku życia. Wynik ten stanowi odzwierciedlenie społeczności tworzącej użytkowników Facebooka. Jeśli chodzi o płeć, nieznacznie przeważyli mężczyźni – 51,4%. Miejsce zamieszkania polskich bywalców portalu Facebook, określonego przez województwo, również znalazło odbicie w wynikach kwestionariusza, bowiem najwięcej osób reprezentuje województwo mazowieckie (15,5%), śląskie (12,6%) oraz małopolskie (8,2%). Najmniejsza reprezentacja pochodzi z województwa opolskiego (2,5%). Największa ilość odpowiadających posiada wyższe wykształcenie (40,7%), najmniej podstawowe (3,9%).

Wykres 1. Ilość respondentów w poszczególnych grupach wiekowych (%).

Zdecydowana większość respondentów zadeklarowała, że jest zatrudniona (ponad 60%), z czego część pozostaje na samozatrudnieniu. Najmniejszy odsetek spośród wskazanych możliwości należy do osób przebywających na rencie oraz bezrobotnych (po 3,4%). Z pytań ogólnych uzyskaliśmy również odpowiedzi w kwestii generalnego zadowolenia z poziomu życia oraz sytuacji politycznej w kraju. Połowa ankietowanych wskazała „raczej zadowolony” w pytaniu o poziom życia, najmniejszy odsetek to ludzie „całkowicie niezadowoleni” (2,7%). W kwestii oceny sytuacji politycznej w Polsce odpowiedzi bardziej się zrównoważyły – opcje: „raczej niezadowolony”, „bardzo niezadowolony” oraz „ani zadowolony ani niezadowolony” wskazało po ¼ respondentów. Najmniej jest tych „bardzo zadowolonych” (4,9%).

Wykres 2. Poziom zadowolenia z obecnej sytuacji politycznej w Polsce (%).

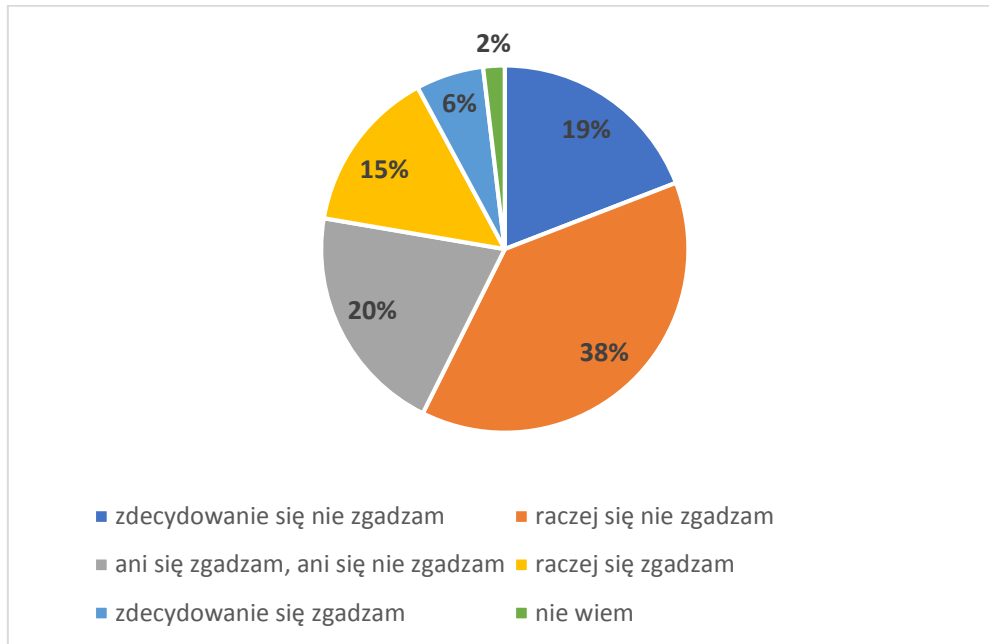

Aktywność Polaków w internecie i mediach społecznościowych

Pytania od 1 do 5 miały za zadanie pozyskać informacje, w jaki sposób Polacy postrzegają własne funkcjonowanie w wirtualnej przestrzeni, a także jak wyglądają ich nawyki w korzystaniu z wachlarza możliwości mediów społecznościowych. Najważniejszym wnioskiem z pytań z prośbą o ustosunkowanie się do podanych stwierdzeń, jest to, że Polacy czują się bardziej komfortowo i pewnie prowadząc rozmowę czy dyskusję on-line niż twarzą w twarz – odpowiedź „raczej się zgadzam” wskazało 44% badanych. Polscy użytkownicy zdają się być jednak świadomi, że mowa nienawiści w sieci to nie są tylko słowa – z tym stwierdzeniem

„zdecydowanie zgadza się” prawie 1/5 ankietowanych, 38% z nich „raczej się zgadza”. Podobnie rozkładają się odpowiedzi w stosunku do twierdzenia, że mowa nienawiści odzwierciedla realne napięcia w społeczeństwie, a ich uwolnienie ułatwia internetowa anonimowość (60% wskazań na „raczej się zgadzam”).

Wykres 3. Poziom świadomości na temat szkodliwości mowy nienawiści (%).

Pytani są w dużej mierze pewni swojej wiedzy w obszarze sposobu działania mediów społecznościowych i mechanizmów nimi rządzących (55% „raczej się zgadza”, 18% „zdecydowanie się zgadza”). Pewność ta dotyczy także roli social mediów w kreowaniu informacji na temat rzeczywistości. Polacy deklarują przy tym, że udostępniają posty pojawiające się na Facebooku lub tworzy własne – ponad 20% robi co codziennie lub prawie codziennie, a prawie jedna piąta dwa do trzech razy w tygodniu. Do niepraktykowania tego typu aktywności przyznaje się 3,5%. Z kolei zaangażowanie w facebookowe dyskusje pod postami rozkłada się równomierniej – codziennie aktywnych jest w tym obszarze 12,5%, większość odpowiedzi (19,8%) to dwa do trzech razy w tygodniu. Najmniej wskazań (6,8%) odnotowała opcja „raz na miesiąc”.

Warto, w kontekście przytoczonego fragmentu kwestionariusza, wspomnieć, że odpowiedzi ze strony polskich respondentów przyjmują tendencję środka. Najczęściej wskazywano opcję, która nie daje jednoznacznego utożsamienia się z zaproponowanym twierdzeniem: „ani się

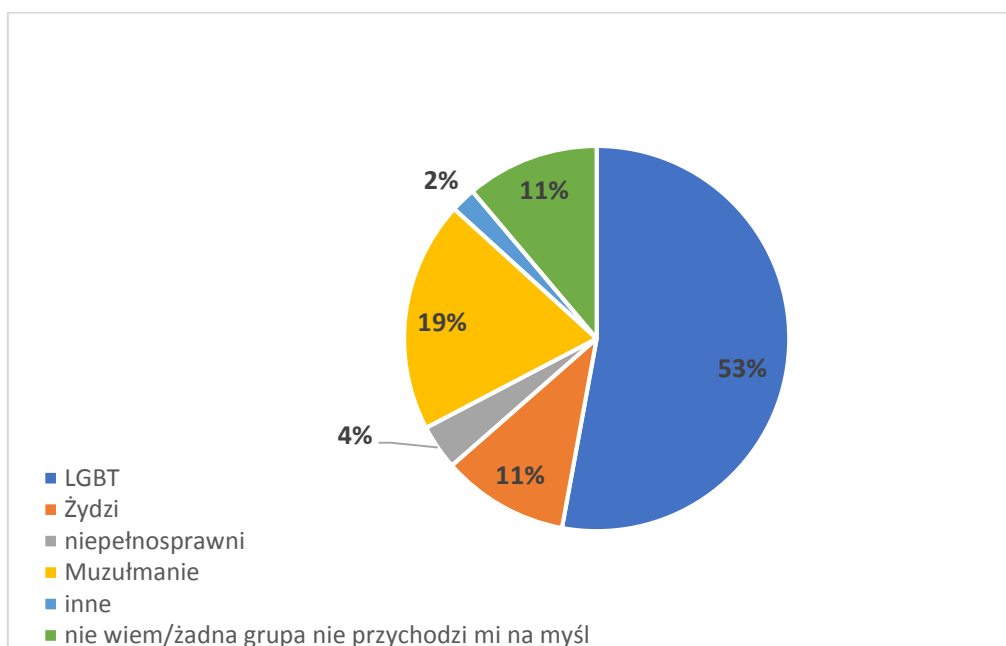
zgadzam ani się nie zgadzam”. Można zatem wywnioskować, że ankietowani woleli pozostać bardziej wyważeni w swoich opiniach, stroniąc od tych skrajnych.

Postawy Polaków wobec mniejszości

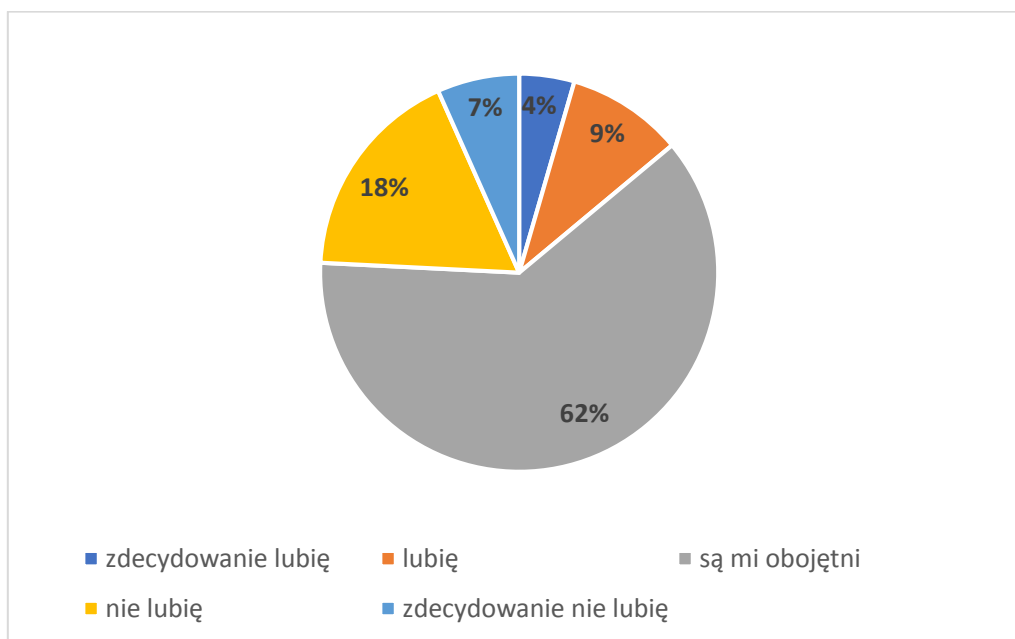
Pytania od 6 do 9 dostarczyły nam informacji, w jaki sposób respondenci postrzegają mniejszości narodowe i etniczne w swoim kraju. To także opinie na temat stosunku do różnorodności oraz postrzegania relacji konkretnych grup z władzami państwowymi. Ankietowani wskazali własne odczucia i obserwacje otoczenia w tym zakresie.

W oczach polskich użytkowników Facebooka mniejszością najbardziej narażoną na oddziaływanie mowy nienawiści jest społeczność LGBT (52,9% wskazań). Na drugim miejscu znaleźli się Muzułmanie (19,4%), a dopiero na trzecim Żydzi (10,7%). Najmniej narażoną na takie działania grupą pozostają niepełnosprawni. Żydzi stanowią, zaraz za czarnoskórymi, grupę wskazaną przez pytanych jako najmniej lubianą spośród wymienionych (6,7% wskazań dla opcji „zdecydowanie nie lubię”). Choć warto zauważyć, że to właśnie w stosunku do nich wskazano najwięcej odpowiedzi określających stosunek neutralny (61,9% - „są mi obojętni”). W odpowiedziach wolnych natomiast, najczęściej wymienianą grupą narażoną na hate speech w Polsce okazali się chrześcijanie i/lub katolicy (10 wskazań).

Wykres 4. Społeczności najbardziej narażone na mowę nienawiści w Polsce (%).

Wykres 5. Postawy wobec Żydów (%).

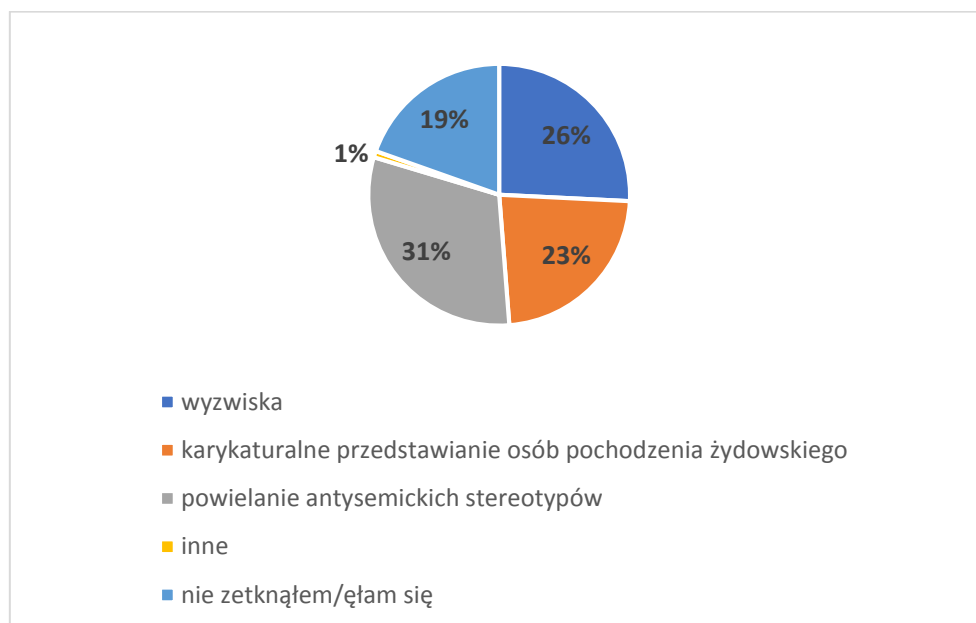
Wedle respondentów biorących udział w naszym badaniu, najmniej wspieraną przez władze państwowe grupą jest społeczność LGBT. Z kolei jako najbardziej (aż za bardzo) wspieraną postrzega się kościoły i inne organizacje religijne. W przypadku organizacji żydowskich, najwięcej odpowiedzi uplasowało się wokół opcji „ani wspierana ani niewspierana” (32,3%), najmniej zaś uzyskała opcja „najbardziej wspierana” (6,5%).

Stosunek Polaków do różnorodności ogólnie przybiera raczej neutralny wydźwięk. Najbardziej pozytywnym odbiorem cieszy się różnorodność językowa (24,6%), najbardziej negatywnym z kolei różnorodność religijna (2,9%). Większość ankietowanych nie przejawia jednak skrajnych emocji w tym temacie.

Postawy Polaków wobec Żydów

Pytania od 10 do 12 dostarczyły nam informacji o stosunku Polaków do najbardziej interesującej nas, z punktu widzenia projektu Comance, mniejszości, czyli Żydów. Wedle odpowiedzi pytanych, najbardziej popularną formą antysemityzmu jest powtarzanie i rozpowszechnianie stereotypów (47,1%), na czym należy skupić szczególną uwagę podczas badań mediów. Najmniej popularne w oczach ankietowanych jest ukazywanie Żydów w karykaturalny sposób. Co ciekawe, prawie 30% pytanych deklaruje, że nie zetknęła się nigdy z przejawami antysemityzmu.

Wykres 6. Typy mowy nienawiści w stosunku do Żydów (%).

Opinia na temat Żydów pochodzi głównie z mediów tradycyjnych, czyli prasy, radia oraz telewizji (42,4%). Na drugim miejscu pytani wskazali literaturę (40,7%). Najmniej popularnym źródłem wiedzy o Żydach jest osobisty kontakt z takimi osobami (21,1%). Wśród wolnych odpowiedzi pojawiły się za to obserwacje własne, pochodzenie, wizyta w Izraelu czy szkoła.

Prawie 40% ankietowanych przyznaje, że mowa nienawiści to zjawisko raczej powszechne we współczesnym świecie. Respondenci w dużej mierze zgadzają się ze stwierdzeniem, że Izrael jest dla Żydów ważniejszy, niż państwo, które aktualnie zamieszkują (33,6% - „raczej się zgadzam”, 27,5% - „zdecydowanie się zgadzam”). Jedna piąta z nich zdecydowanie się zgadza z tezą, że Żydzi mają istotny wpływ na procesy ekonomiczne i decyzyjne na świecie, co potwierdza mocną pozycję antysemityzmu spiskowego w umysłach Polaków. Pytani nie zgadzają się jednak z twierdzeniem, że Żydzi sami są sobie winni za mowę nienawiści w nich skierowaną (28,1% - „raczej się nie zgadzam”) oraz że stereotypy odzwierciedlają to, jacy naprawdę są (28,1% - „raczej się nie zgadzam”). Warto także odnotować, że wedle odpowiedzi, ludzie dostrzegają niedemokratyczne działania Izraela w konflikcie z Palestyną.

Selekcja tematów i odpowiedzi wolne

Ankietowani użytkownicy polskiego Facebooka mieli za zadanie uszeregować siedem podanych wydarzeń, które wedle ich opinii mogą generować najwięcej mowy nienawiści na tle antysemitycznym. Natomiast w wolnym polu tego pytania mogli zasugerować własne odpowiedzi,

jeśli takowe im się nasuwały. Spośród podanych propozycji, kolejność wedle wypowiedzi respondentów układa się następująco:

1. Ataki na polską ambasadę w Izraelu
2. Doniesienia o nieadekwatnym zachowaniu obywateli Izraela w miejscach pamięci
3. Doniesienia o konflikcie izraelsko-palestyńskim
4. Ataki na obywateli Izraela w Polsce i na świecie
5. Nowelizacja ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej
6. Obchody rocznicy wyzwolenia obozu KL Auschwitz – Birkenau
7. Obchody rocznicy wybuchu i/lub zakończenia II wojny światowej

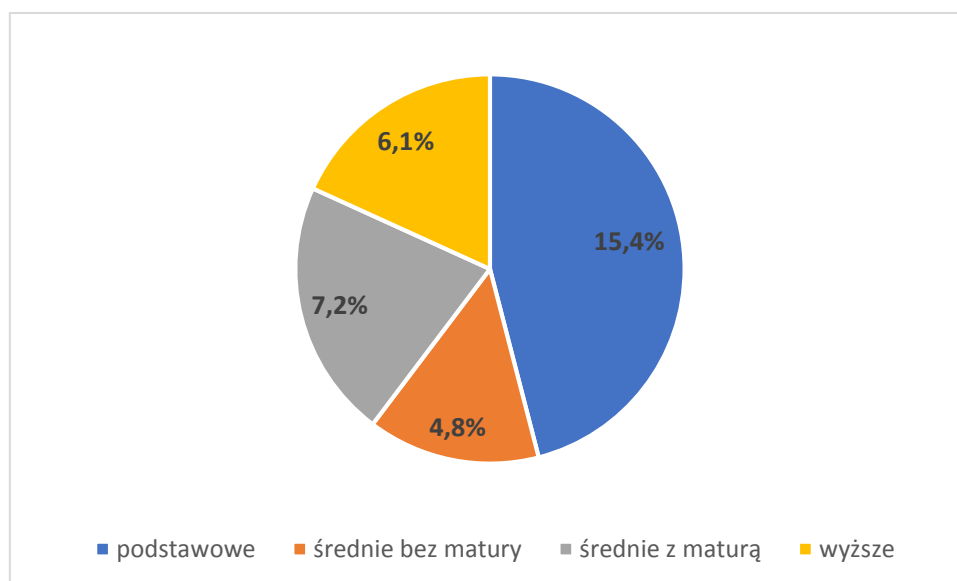
W pozostałych odpowiedziach wolnych respondenci skupili się na stereotypach i zjawisku post-pamięci, a z refleksji badanych jednoznacznie biją przejawy antysemityzmu wymienianego przez środowiska akademickie: wtórny, spiskowego oraz religijnego. Szczególnie konspiracyjny charakter antysemityzmu pozostaje dość powszechny.

Ankietowani zwrócili szczególną uwagę na nadużywanie pojęcia „antysemityzm”, a także jego nieuzasadnione semantyczne poszerzanie w dyskursie medialnym oraz debacie publicznej. Podkreślają jednocześnie, że w kwestii postrzegania antysemityzmu istotny wpływ na ich decyzję ma indywidualne doświadczenie i obserwacje sytuacji, które nie są tematami medialnymi. Ich percepcja ogranicza się zatem do najbliższego środowiska. Wśród najczęściej wskazywanego tematu medialnego pojawiała się sprawa zwrotu mienia żydowskiego i Ustawy 447, a także rocznice pogromu w Jedwabnem.

Postawy wobec Żydów a dane socjo-demograficzne

Największą antypatię w stosunku do Żydów wykazują osoby o wykształceniu podstawowym (15,4%) – ponad dwukrotnie więcej niż wśród osób o wykształceniu średnim lub wyższym, studenci (14,1%) oraz osoby w przedziale wiekowym 15-24 lata (9,8%). Jeśli chodzi o płeć, odczucia te rozłożyły się równo między kobiety i mężczyzn.

Wykres 7. Antypatia wobec Żydów a wykształcenie (%).

Wiedzę o Żydach czerpią z mediów tradycyjnych przede wszystkim ludzie z wykształceniem średnim oraz zdaną maturą (45,5%), lecz zaznaczmy, że pozostałe grupy nie odbiegały znacząco od tego wyniku. Spośród grup zawodowych dominują w tym przypadku renciści (47,1%), wśród grup wiekowych osoby między 35. a 44. rokiem życia (45,6%) oraz mężczyźni (45,2%). Osobisty kontakt z Żydami pozostaje domeną mężczyzn (25,6%), grupy wiekowej 35-44 lata (22,4%), pozostających na samozatrudnieniu (31,1%) oraz osób z wykształceniem wyższym (28,6%).

Najgorliwsi wyznawcy teorii o żydowskim wpływie na procesy ekonomiczne i decyzyjne na świecie mają wykształcenie wyższe (24,4%), są na samozatrudnieniu (32,8%), zasilają grupę 55-64 lata oraz w większości to mężczyźni (24,2%).

Istotnym z punktu widzenia naszych badań jest aspekt zadowolenia z życia naszych respondentów, który samodzielnie oszacowali za pomocą podanej skali. To, w jaki sposób przebiega ludzkie życie – czy jego poziom jest zadowalający, czy życie to wypełniają kłopoty i zmartwienia w różnych wymiarach (osobisty, ekonomiczny) bardzo często wpływa na postawy i opinie. Sprawdziliśmy czy deklarowany poziom satysfakcji z życia rezonuje na odczucia związane z użytkowaniem internetu oraz na opinię o Żydach (co jest bardzo istotne w kontekście antysemskiej mowy nienawiści szerzonej drogą wirtualną).

Najbardziej wolni od przejawów przemocy w internecie czują się respondenci, którzy jednocześnie wskazali, że są „raczej zadowoleni” ze swojego obecnego życia (50%). Co ciekawe, osoby, które tego typu zagrożeń w sieci wirtualnej dopatrują się najbardziej również określiły swój stosunek do poziomu życia wybierając opcję „raczej zadowolony” (49,3%). Z kolei ankietowani, którzy zdecydowanie wskazali, że internet katalizuje radykalne opinie i

emocje wskazali względne zadowolenie z życia (56,3%), tak samo jak ich skrajni przeciwnicy (40%). Taki rozkład odpowiedzi może wskazywać na zachowawczość i unikanie wybierania opcji skrajnych.

Bardzo niezadowoleni z życia „raczej się zgadzają” z twierdzeniem, że internet sprzyja uwalnianiu złych emocji (2,5%), choć jednocześnie czują się „raczej pewni” swojej wolności od zagrożeń w sieci (2,9%).

Równie istotnym czynnikiem na postawy ludzkie jest obecna sytuacja polityczna w kraju. W tym przypadku również poprosiliśmy respondentów o oszacowanie swojego poziomu zadowolenia z bieżącej polityki państwa za pomocą podanej skali. Następnie odnieśliśmy wyniki do odpowiedzi o postawy wobec Żydów i funkcjonowania w przestrzeni wirtualnej.

Bardzo zadowoleni z sytuacji w kraju wskazują, że „raczej się zgadzają” co do stwierdzenia, że internet daje poczucie wolności od przejawów przemocy (5,4%). Najmniej zadowoleni wskazują taką samą odpowiedź (22,9%). Największą zaś wiedzą, co robić w przypadku zachowania w sieci niezgodnego z własnymi oczekiwaniami, wykazują się najbardziej niezadowoleni z sytuacji politycznej (28,8%). Największą niewiedzą w tym obszarze odznaczają się osoby o stosunku neutralnym do polityki w kraju (30,8%). Anonimowość w sieci ułatwia wygłaszanie kontrowersyjnych wypowiedzi osobom najmniej zadowolonym z prowadzonej polityki (29,8%), co wskazuje, że internet może pełnić rolę alternatywnej komunikacji politycznej w Polsce, szczególnie kiedy mowa o poglądach zupełnie odmiennych od oficjalnej narracji obozu rządzącego.

Osoby zdecydowanie popierające tezę o wpływie Żydów na procesy ekonomiczne i decyzyjne na świecie to jednocześnie najmniej zadowoleni z sytuacji politycznej w Polsce (27,4%). Respondenci, którzy zdecydowanie nie zgadzają się z takim twierdzeniem są bardzo zadowoleni z politycznych działań w ojczyźnie (12,5%). Przytoczone dane wskazują, że sposobem niektórych na złagodzenie frustracji powodowanej niezadowoleniem jest obarczanie innych nacji, m.in. Żydów, za pomocą utrwalonych w kulturze stereotypów. Podobnie sytuacja się ma z twierdzeniem, że Holocaust zajmuje zdecydowanie zbyt dużo miejsca w debacie publicznej – najwięcej popierających tę tezę znajduje się wśród osób najbardziej niezadowolonych z sytuacji politycznej w kraju (27%), najmniej zaś wśród najbardziej zadowolonych (9,8%). To również sceptycy obecnej sytuacji w państwie dostrzegają najmocniej niedemokratyczne działania Izraela wobec Palestyny (31,3%). Co ciekawe, zdecydowaną niezgodę wyraża najczęściej ta sama grupa niezadowolonych (53,8%).

Źródła wiedzy o Żydach a postawy wobec tej narodowości

Źródła, z których czerpiemy wiedzę są niezwykle istotne w procesie kształtowania i porządkowania informacji o rzeczywistości, z jaką się stykamy. Nie inaczej jest w przypadku Żydów, których obecność w debacie publicznej, naukowej czy prywatnej wydaje się niepodważalna. Postawione ankietowanym pytanie dwunaste miało za zadanie dostarczyć nam informacji, skąd użytkownicy właściwie czerpią wiedzę na temat Żydów. Postanowiliśmy otrzymane dane skonfrontować z postawami wobec zaproponowanych twierdzeń w pytaniu jedenastym. Zawierało ono mniej lub bardziej prowokujące opinie o Żydach, m.in. powtarzające stereotypy czy antysemityzm spiskowy, religijny oraz wtórny. Dzięki tym korelacjom dowiedzieliśmy się, które z twierdzeń mają największy potencjał do utrwalania za pomocą konkretnego źródła wiedzy. Szczególnie istotnym zaś źródłem z punktu widzenia projektu Comance są media: tradycyjne oraz społecznościowe.

Jeśli chodzi o twierdzenie, że mowa nienawiści w stosunku do Żydów to zjawisko powszechne, we wszystkich źródłach wiedzy zaproponowanych wśród odpowiedzi, respondenci okazali się nader zgodni. Wskazali, że „raczej się zgadzają” z tą tezą, przy czym minimalnym odsetkiem najwięcej przypadło odpowiedzi dla opcji „rodzina i przyjaciele” (48,3%). Ogólnie ilość wskazań na „raczej się zgadzam” waha się między 43,3% a 48,3% dla wszystkich źródeł wiedzy. Co ciekawe, zdecydowanie nie zgadzają się z tym twierdzeniem osoby, które miały bezpośredni kontakt z Żydami.

W przypadku twierdzenia, że Izrael jest dla Żydów ważniejszy niż państwo, w którym obecnie żyją, odpowiedzi się nieco różnicują. Z danych wynika, że osobisty kontakt z Żydami, rodzina i przyjaciele, a także celebryci i inne publiczne autorytety wzmacniają skrajną opinię wśród respondentów – w każdej z tych kategorii źródła pojawiła się ilość wskazań na „zdecydowanie się zgadzam” oscylująca między 36% a 36,9%. Opcję nieco łagodniejszą, choć dalej wspierającą przytoczoną tezę, czyli „raczej się zgadzam” wskazywały najczęściej osoby czerpiące wiedzę z mediów, literatury, kina i innych instytucji kultury (między 35% a 38%). Najwięcej niezgadzających się z tą opinią osób jest wśród tych, którzy wskazali rodzinę i przyjaciół jako swoje źródło wiedzy. Najwięcej zaś zgadzających się wskazało literaturę.

Wiarą w istotny wpływ Żydów na procesy ekonomiczne i decyzyjne na świecie wykazują się respondenci wśród każdego z podanych źródeł wiedzy – we wszystkich dominuje odpowiedź „raczej się zgadzam” i oscyluje między 35,8% a 42% wskazań. Najwyższy wynik dla opcji

„raczej się zgadzam” należy do grupy deklarującej osobisty kontakt z Żydami, najmniejszy zaś do czerpiących wiedzę z social mediów. Wyniki te pokazują, że antysemityzm spiskowy jest silnie ugruntowany w społeczeństwie, a obcowanie z Żydami tylko potęguje jego symptomy. Najwięcej zdecydowanie niezgadających się z powyższą opinią jest wśród czerpiących wiedzę z mediów społecznościowych, a najwięcej zdecydowanie zgadzających się pośród szukających informacji w literaturze.

Zupełnie odmiennie ankietowani postrzegają tezę, jakoby Żydzi nie akceptowali ludzi o innym wyznaniu. Stwierdzenie to we wszystkich źródłach informacji poddawane jest w wątpliwość, a najczęściej wskazywaną opcją jest „raczej się nie zgadzam” (wartości wahają się między 23,6% a 29,8%). Najwięcej wskazań na tę właśnie opcję odnotowuje źródło „instytucje kultury”, najmniej zaś „celebryci i inne publiczne autorytety”. Zdecydowanie nieprzychylnie i nieprzychylnie zarazem temu twierdzeniu pozostają osoby szukające informacji w literaturze.

Najbardziej frapujące pod względem kulturowym i lingwistycznym jest twierdzenie, że użycie określenia „żyd” nie powinno budzić zastrzeżeń, jeśli chcemy komuś wytknąć skąpstwo. Respondenci pozostają zgodni co do tej kwestii, niezależnie z jakiego źródła czerpią swoją wiedzę – wskazania opcji „raczej się zgadzam” odnotować można między 33% a 36,4%. Najniższy wynik pozostaje przy celebrytach i autorytetach publicznych, co może wskazywać, że osobowości medialne mają istotny wpływ na ludzkie opinie. Najwyższy wynik dla tej kategorii należy do literatury, co każe postawić pod znakiem zapytania jakość i rodzaj lektur wybieranych przez użytkowników polskiego Facebooka. Znowu zdecydowany sprzeciw a zarazem pochwałę wobec takiego użycia słowa „żyd” wykazują czytelnicy literatury. Wobec użycia takiej konstrukcji językowej nie mają nic przeciwko także informowani za pomocą mediów społecznościowych.

Wobec krzywdzącego stwierdzenia, że Holocaust zajmuje zbyt dużo miejsca w debacie publicznej, zdania się podzieliły najbardziej, jeśli brać pod uwagę wszystkie zaproponowane twierdzenia. Na opcję „raczej się zgadzam” wskazały osoby, których głównym źródłem informacji o Żydach są: osobisty kontakt z Żydem (28,8%), media społecznościowe (24,6%) oraz media tradycyjne (27,2%). Opcję „raczej się nie zgadzam” wybrały głównie osoby szukające informacji w pozostałych źródłach – najmniejszy wynik dla „rodziny i przyjaciół”, największy dla „instytucji kultury”. Z tezą tą zdecydowanie nie zgadzają się najbardziej i najmniej jednocześnie czytelnicy literatury.

Zgodność wśród ankietowanych względem kolejnego stwierdzenia jakoby Żydzi byli sami sobie winni, kiedy dotyka ich mowa nienawiści łagodzi nieco wydzwięk z odpowiedzi na

poprzednie pytanie. Tym razem badani najczęściej i jednogłośnie wskazywali opcję „zdecydowanie się nie zgadzam” – wartości plasują się między 28,8% a 37,2%. Najmniejszy wynik odnotowano w grupie o osobistym kontakcie z Żydami, największy zaś u osób zdobywających informacje w instytucjach kultury. Z tym stwierdzeniem zdecydowanie nie zgadzają się przede wszystkim pogłębiający wiedzę o Żydach za pomocą literatury, zdecydowanie zaś się zgadzają poszukujący informacji u rodziny i przyjaciół.

„Raczej się nie zgadzam” to opcja dominująca wśród wszystkich wskazanych źródeł informacji o Żydach przy twierdzeniu, że stereotypy pokazują to, jacy Żydzi naprawdę są. Wskazania na tę opcję wahają się między 28,2% dla użytkowników mediów społecznościowych, a 37,8% dla mediów tradycyjnych. Z taką tezą najwięcej zdecydowanie niezgadzających się jest wśród czerpiących wiedzę z literatury, najwięcej zdecydowanie popierających ją znajdziemy wśród poinformowanych głównie za pomocą social mediów.

Ostatnie zaproponowane w pytaniu jedenastym twierdzenie sugerowało, że państwo Izrael stosuje niedemokratyczne rozwiązania wobec Palestyny. Osoby czerpiące wiedzę ze wszystkich zaproponowanych źródeł wskazały, że „raczej się zgadzają” z tego typu opinią. Największa wartość przypada dla mediów społecznościowych (36,3%), najmniejsza zaś dla kina (31,2%). Zdecydowanie nie zgadzają się z tą opinią ci, którzy sugerują się osobistym kontaktem z Żydami, natomiast zdecydowanie zgadzają się ponownie osoby zainspirowane literaturą.

Wszystkie rozważania omówione powyżej przedstawia w formie syntetycznej poniższa tabela, gdzie w osi wertykalnej wymieniono źródła wiedzy o Żydach, a w horyzontalnej oznaczono literami (zgodnie z kwestionariuszem dla respondentów) poszczególne twierdzenia dotyczące Żydów. Dla każdej korelacji została określona dominująca odpowiedź wraz z podaniem wartości procentowej. Przyjęto, że owo rozpatrywanie ma sens wyłącznie dla odpowiedzi, wskazujących dane źródło.

TWIERDZENIE	Osobisty kontakt	Rodzina i przyjaciele	Celebryci i autorytety	Media tradycyjne	Social media	Literatura	Kino	Instytucje kultury
11A	RA 46,7%	RA 48,3%	RA 44,2%	RA 45,5%	RA 47,4%	RA 43,3%	RA 46,2%	RA 45,6%
11B	SA 36,3%	SA 36%	SA 36,9%	RA 38%	RA 35%	RA 37,2%	RA 36,8%	RA 35,6%

11C	RA 42%	RA 40%	RA 38,6%	RA 38,7%	RA 35,8%	RA 39,4%	RA 38,4%	RA 38,2%
11D	RD 25,5%	RA 23,7%	RD 23,6%	RD 27,2%	RD 25,4%	RD 27,6%	RD 27,6%	RD 29,8%
11E	RA 33,5%	RA 36%	RA 33%	RA 35%	RA 34,5%	RA 36,4%	RA 34%	RA 35,1%
11F	RA 24,5%	RD 24%	RD 25,3%	RA 27,2%	RA 24,6%	RD 25,9%	RD 25,6%	RD 27,4%
11G	RD 28,8%	RD 30,8%	RD 29,6%	RD 35,7%	RD 32,6%	RD 31,1%	RD 35,4%	RD 37,2%
11H	RD 30,7%	RD 30,8%	RD 31,8%	RD 37,8%	RD 28,2%	RD 35%	RD 34,5%	RD 36,8%
11I	RA 35,8%	RA 34,2%	RA 33,9%	RA 34,3%	RA 36,3%	RA 31,8%	RA 31,2%	RA 31,6%

Skróty:

RA – raczej się zgadzam

SA – zdecydowanie się zgadzam

RD – raczej się nie zgadzam

11A - Mowa nienawiści w stosunku do Żydów to zjawisko powszechne

11B - Dla Żydów Izrael jest ważniejszy niż Polska

11C - Żydzi mają istotny wpływ na ekonomię i procesy decyzyjne na świecie

11D - Żydzi nie akceptują osób o innym wyznaniu religijnym

11E - Nazwanie kogoś Żydem, aby podkreślić jego skąpstwo, nie powinno obrażać osób o faktycznie żydowskim pochodzeniu

11F - Zbyt dużo uwagi w publicznej debacie poświęca się na Holocaust

11G - Żydzi są sami sobie winni, że dotyka ich zjawisko mowy nienawiści

11H - Stereotypy na temat Żydów odzwierciedlają to, jacy są naprawdę

11I - Izrael to państwo działające w sposób niedemokratyczny, uciskające Palestynę